

TÜRKİYE' DE ŞEKERPANCARINDA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARININ AB ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Arş. Gör. Sema TAVİL¹

Yrd. Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU¹

1. GİRİŞ

Şekerpancarı ülkemiz ekonomisine çok yönlü katkılar sağlayan bir üründür. Şekerpancarı tarımı üreticilere modern tarımı öğreterek, münavebenin yerleşmesini ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Öğretilen modern tarım teknikleri ile birim alandan elde edilen verim artmıştır. Şekerpancarı gerek, üretim aşamasında gerekse şeker üretim aşamasında insanlarımızı istihdam olanakları sağlamaktadır. Ayrıca, ülke şeker ihtiyacının karşılanması yanında şeker sanayinin yan ürünü olan küspe ve melas hayvan yemi olarak tüketilmekte, fabrikalara yakın yörelerde hayvancılığın gelişmesine katkılarda bulunmaktadır. Bunun dışında şeker sanayi yan ürünü olan ispirto üretimi ile de ülke ekonomisine katkılar sağlamaktadır.

Önemli bir besin maddesi olmasından ötürü şeker üretimi Türkiye'de devletçe desteklenmektedir. Türkiye'de şeker elde edilen tek bitki şekerpancarı olduğundan destekleme politikaları da tamamen bu ürün üzerinde yoğunlaşmıştır.

Türkiye genelinde ekimi müsait olan şekerpancarı Doğu Karadeniz,Ege ve Akdeniz Sahil şeridi hariç, en fazla Orta Anadolu Bölgesinin güney kesiminde yetiştirilmekte olup üretimin %30'u bu bölgeden sağlanmaktadır. Orta Anadolu'nun güney kesimini ise sırasıyla kuzey ve doğu kesimleri izlemektedir. İller içerisinde Konya, Tokat, Eskişehir, Yozgat, Afyon ve Ankara başta gelmektedir.

AB Ülkelerinde ise en fazla şekerpancarı üretimi Fransa, Almanya ve İtalya'da gerçekleşmektedir. Öteki başlıca ülkeler ise önem sırasıyla İspanya, İngiltere ve Hollanda'dır.

Türkiye şekerpancarı üretimi açısından kendine yeterli bir konumda olmasına rağmen bazı yıllar ithalat yapmak durumunda kalmıştır. Türkiye nüfusunun yılda yaklaşık %1,5'lar civarında artmasına karşılık, şekerpancarı üretiminde görülen dalgalanmalar, Türkiye'yi şeker tüketiminde dışa bağımlı hale getirebilecektir.

Bu nedenle bu çalışmada Türkiye'de tek şeker kaynağı olan şekerpancarı tarımında yaşanan bazı sorunların çözülmesi ve yüksek verimliliğin sağlanması açısından Türkiye'de şekerpancarı tarımında uygulanan devlet politikaları ile AB Ülkelerinde uygulanan tarım politikaları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca şekerpancarı üretimindeki mevcut politikalar incelenerek yeni politikaların oluşması yönünde öneriler getirilmiştir.

2. TÜRKİYE ŞEKERPANCARI ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE TİCARETİ

1998 yılı rakamlarına göre ekilen tarla alanının 504 bin hektarında şekerpancarı tarımı yapılmaktadır. 64 ilde 6965 köyde 494.056 üretici şekerpancarı tarımı ile uğraşmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde 26'sı devlete ait 3'ü özel sektöre ait şeker fabrikası bulunmaktadır.

Ülkemizde uygulanan fiyat ve destekleme politikalarına bağlı olarak şekerpancarı üretiminde önemli dalgalanmalar görülebilmektedir. Fakat son yıllarda gerek ekim alanında gerekse üretim miktarında artışlar olmuştur. 1997 yılında ekim alanı 473.137 hektara, 1998 yılında da 504.446 hektara çıkmıştır. Üretim ise 1997 yılında 18.500 bin tona, 1998 yılında da 22.000 bin tona yükselmiştir.

¹ T.Ü. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Tekirdağ.

Şekerpancarı üretimine bağılı olarak şeker üretiminde de büyük dalgalanmalar görölmektedir. 1993 yılında 2 milyon tonu aşan şeker üretimimiz uygulanan yanlış tarım politikaları sonucu 1995 yılında 1.375.000 tona düşmüştür. 1997 yılında 2.371.862 ton olarak gerçekleşen şeker üretimi 1998 yılında artarak 2.711.370 ton olmuştur.

Bugün ölkemizde kişi başına şeker tüketimi az da olsa artarak 33.7 Kg olmuştur. Bu değerle Türkiye, 21.0 kg/kişi olan Dünya ortalamasının üzerindedir. Ancak gelişmiş ölkelerde (AB'nde 38.9 kg/kişi) bu miktar daha yüksektir.

Türkiye'de üretilen şekerpancarı bitkisinin tek alıcısı şeker fabrikaları olup, ithal ve ihracı da söz konusu değildir. Çünkü ölkemizde şekerpancarlarında kuru madde oranı % 20 ve şeker varlığı % 16-18 civarında bulunduğu için, AB ve hemen bütün ölkelerde şekerpancarının ithalatı ve ihracatı söz konusu olmamaktadır. İthal ve ihraç edilen, pancarın fabrikalarda işlenmesi sonucu elde edilen ham şeker, beyaz şeker ve yan ürün olarak elde edilen melas ve kuru küspelerdir.

Türkiye şeker üretimi bakımından büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen, 1997 yılına kadar bazı yıllar şeker ithalatı yapmıştır. Genel olarak şeker ithalatına üretimin az olduğu yıllarda gerek duyulmuştur. 1997 ve 1998 yıllarında ise ithalat düşmüştür. 1998 yılında yapılan şeker ithalatı bir önceki yıla göre % 92 oranında azalarak 2 milyon \$ değerinde gerçekleşmiştir.

1997 ve 1998 yıllarında şeker üretiminin öлке ihtiyacının üzerinde gerçekleşmesi sonucunda ihracat olanağı doğmuştur. 1998 yılında yapılan şeker ihracatı bir önceki yıla oranla % 22 oranında artarak 74.8 milyon \$ değerinde gerçekleşmiştir.

3. TÜRKİYE'DE ŞEKERPANCARINDA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARI

Türkiye şeker üretimi açısından kendine yeterli bir konumda olmasına rağmen uygulanan dünya fiyatlarının üzerinde bir "fiyat politikası" neticesinde şeker stokları artmıştır. Şeker üretiminin talebe uygun gelişmesini ve istikrarını sağlamak üzere 1998'den beri kotalı üretim ve kademeli fiyat sistemi uygulanmaktadır. Bu sistem öлке şeker talebi doğrultusunda, optimal maliyetle üretim yapabilmek için fabrikaların ihtiyacı olan pancarın üretilmesinin sağlanmasına ve üretimin düşük kaldığı bölgelerde artırılmasına, yüksek kaldığı bölgelerde ise azaltılmasına yöneliktir. Ayrıca kota sistemi, öлке gereksiniminin her yıl düzenli olarak karşılanmasına yönelik olup, şirketler arasında adil bir pazar paylaşımını amaçlamaktadır. Bugün ABD, AB ve eski Doğu Bloku Ölkeleri kota sistemini yıllardan beri uygulamakta ve yararlı sonuçlar almaktadırlar.

Türkiye'de üretilen şekerpancarının diğer tarımsal ürünlerden farklı olarak alıcısı sınırlıdır. Devlet ve Pankobirlik'e ait olan şeker fabrikaları dışında pazarlama olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle şekerpancarında uygulanan fiyat ve ürün bedellerini ödeme politikası üreticileri büyük ölçüde etkilemektedir.

Türkiye'de şekerpancarı tarımının desteklenmesi Şeker Şirketinin 1950 yıllarında üreticiye, ürüne, verime ve kaliteye destek vermesiyle başlamıştır. Temel gıda maddelerinden olan şekerin hammaddesi pancarın doğa koşullarına bağımlılığı buna bağılı olarak risk ve belirsizliğin fazla olması, üretim periyodunun uzunluğu desteklenmesini zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de uzun yıllardan beri şekerpancarı alımında polar şeker varlığına bağılı ek ödeme veya kesinti; nakliye ve erken söküme teşvik primi ve tazminatı, Doğu Anadolu Bölgesi için pancar üretimini teşvik primi ödenmektedir. Pancar tarımının emniyetli bir şekilde yürütölmesini sağlamak amacıyla Şeker Şirketi belirli

zamanlarda pancar üreticisine bedeli pancar bedelinden mahsup edilmek üzere faizsiz ayni ve nakdi desteklerde bulunmaktadır. Bu destekleme ödemeleri miktar olarak pancar bedelinin % 30-40 seviyeleri kadar olmaktadır.

1998 yılında pancar üretimine kontenjan uygulaması getirilmiştir. Bu uygulama ile pancar üreticisinin tüm ürününe satınalma garantisi verilmesi, üretimde istikrarın, kendi kendine yeterliliğin ve pazar büyümesine uyumun sağlanması, özelleştirme için sektörel altyapının hazırlanması ve AB Ortak Tarım Politikası'na uyum amaçlanmaktadır.

Pancar alım fiyatları Bakanlar Kurulu tarafından polar şeker yüzdesine göre belirlenmektedir. Pancar alım fiyatlarındaki artış yıldan yıla farklılık göstermektedir. 1995 ve 1997 yıllarında artış oranı %150 gibi yüksek bir rakam iken 1998 yılında 16.500 TL olarak belirlenen fiyat %50, 1999 yılında 27.000 TL olarak belirlenen fiyat %64 artış göstermiştir. Pancar fiyatları bir yıl sonraki ekimlerde etkisini göstermekte, devletçe açıklanan fiyatlar, sürüp giden yüksek enflasyon karşısında aşınmaya uğramaktadır. Bu sebepten dolayı pancar fiyatları çiftçiler tarafından düşük bulunmasına rağmen özel sektör üreticileri fiyatların yüksek olduğunu belirtmektedir.

1998 yılı Şekerpancarı Üretim Sözleşmesinde pancar toleransı %25, tolerans fazlası ve noksanı pancara da, pancar fiyatının %20 noksanı ödenmekteydi. Çiftçinin gelirinin azalmasını önlemek için, sözleşmede yazılı bu madde Bakanlar Kurulu Kararı ile %25'den %50'ye yükseltilmiştir. 1999 yılı "Şekerpancarı Üretim Sözleşmesi" ile, çiftçinin beyan ettiği (çiftçiye verilen kotanın) pancar tahmininin %15 fazlası ve noksanı pancara %50 noksan bedel ödeme uygulaması getirilmiştir. Orta Anadolu'da kaçak pancar ekimini önlemeye çalışan bu sistem bütün şeker fabrikalarında uygulanmaktadır.

Türkiye'de şeker üretim maliyeti 650 \$/ton civarında iken dünya şeker borsalarında 250 \$/ton dolayında seyretmektedir. Dünya fiyatlarının düşüklüğü maliyeti daha düşük olan şeker kamışının piyasaya hakim olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca büyük şeker ihracatçısı ülkeler ihracata sübvansiyon uygulamaktadırlar. Türkiye'de üretimin tüketimden fazla olması ihracatı zorunlu kılmaktadır. İhraç fiyatının maliyetinin altında olması ve şeker stoklarının fazlalığı nedeniyle sektörde kayıplar yaşanmaktadır.

4. AB ÜLKELERİNDE ŞEKERPANCARINDA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARI

Dünya şeker üretiminin %70'i şeker kamışından, %30'u şekerpancarından karşılanmaktadır. Pancar ılıman iklim kuşağında, kamış ise tropik ve subtropik bölgelerde yetiştirilebilmektedir. FAO'nun verilerine göre, 1998 yılında dünya şekerpancarı üretimi 261.6 milyon ton iken şeker kamışı üretimi 1.3 milyar ton olarak gerçekleşmiştir.

Şekerpancarının en fazla üretildiği bölge Avrupa'dır. Ülke bazında ise 1998 yılı verilerine göre en çok şekerpancarı üretilen ülke Fransa'dır. Dünya şekerpancarı üretiminin % 12'sine sahip olan Fransa'yı %11 ile ABD, % 10 ile Almanya izlemiştir. Türkiye, %8 pay ile dördüncü sırada yer almıştır. 1990'lı yıllarda şekerpancarı üretimi 1996 yılı dışında sürekli azalmıştır.

FAO'nun verilerine göre 1998 yılı dünya ham şeker üretimi 124 milyon ton'dur. AB, 18.703 milyon ton şeker üretimi ile dünyanın en büyük şeker üreticisidir. Ülke olarak ise Brezilya, %13 pay ile dünyanın en büyük şeker üreticisi konumundadır. Brezilya'yı %12 ile Hindistan, %7 ile Çin, %6 ile ABD ve %5 ile Avustralya izlemektedir.

AB'nde şeker tüketimi 1980'li yılların başında 11.8 milyon ton iken 1990'lı yıllarda 14.7 milyon tona ulaşmıştır.

AB’nde şeker ithalatı sadece ACP (Asya, Karayip, Pasifik) ülkeleri ve Hindistan’dan ikili anlaşmalar yoluyla ve reeksport şartıyla yapılmaktadır. AB işlenmiş ürünler dahil yılda 2 milyon ton şeker ithal etmektedir.

AB ülkeleri dünyanın bir numaralı şeker ihracatçısıdır. Yılda 13-14 milyon şeker ihraç etmektedirler. Bu ülkelerde şekerin sanayi maliyeti yaklaşık 900 \$/ton’dur. Ancak maliyeti şekerpancarına göre %40 daha ucuz olan şeker kamışı ile rekabete girerler ve Mart 2000 tarihi itibarıyla 170 \$ /ton CIF fiyatlarla şekerpancarı ihraç etmektedirler. Bu ülkelerde sübvansiyonlar FEOGA fonundan (Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu) karşılanır. Fransa ve Almanya ihtiyaçlarının 2 katından fazla şekerpancarı üretirler ve yarısından fazlasını şeker kamışıyla rekabet ederek ihraç ederler. Diğer AB ülkeleri gibi Fransa ve Almanya’nın da döviz sorunu yoktur. Gereksinimlerini, çok daha ucuz olan şeker kamışı veya tatlandırıcı ithal ederek karşılayabilirler. Ancak onlar Türkiye’ye göre %30 daha pahalıya da mal etseler, şekerpancarı üretiminden asla ödün vermemektedirler. Bunun nedeni pancarın sağladığı yüksek katma değer yanında, mevcut kurulu kapasite ve diğer sektörlere makro düzeyde artı değer üreten bir sanayi bitkisi oluşudur.

1960’lı yıllardan beri tam üye olmak için uğraştığımız AB ülkelerinde de şekerpancarı tarımı desteklenmektedir. AB ülkeleri dahili üretimi korumak üzere topluluk dışı pazara karşı yüksek koruma, şekere yüksek fiyat vererek üreticileri destekleme ve üretim fazlasını pazarlamak üzere ihracatta destekleme politikasını benimsemiştir.

“Dünya şekerpancarı üretiminin yarısını” karşılayan AB ülkeleri pancar ve şeker üretimlerini kota ve kademeli fiyatlarla kontrol etmektedir. 1968 yılından beri uyguladıkları kota ve fiyat mekanizmaları, ilk on yıllık dilimde üretimi talep seviyesine yaklaştırmak üzere bir “teşvik unsuru” olarak kullanılmıştır. Kota bu anlamda teşvik işlevini yerine getirmiş ve 1978’de kota kadar üretim gerçekleştirme noktasına gelinmiştir. Son 20 yılda ise kotanın “kontrol fonksiyonu” işlerlik kazanmış böylece topluluk şeker üretiminin talebe göre makul salınımlar içinde gerçekleştirilmesi sağlanabilmiştir.

Ülke bazında tahsis edilen kota miktarları beş yılda bir belirlenmektedir.

Kota sisteminde; A ve B kotası C şekerini tarif edilmektedir. A kotası AB tüketimine karşılık miktarı, B kotası emniyet stoğunu ifade etmekte ve müdahale kuruluşlarınca müdahale fiyatlarından alımı garanti edilmektedir. Bu kotalar kapsamında olup ihraç edilecek şeker ihraç iadesinden yararlanabilmektedir. Kotaları aşan şeker üretimi (C şekerini), topluluk içinde pazarlanamaz, üreticinin kendi sorumluluğunda üçüncü ülkelere ihraç edilir. Fiyat ve pazarlama garantisine sahip değildir.

AB’nde Konsey-Komisyonunun belirlediği şeker sektöründeki fiyat politikası, şekerpancarı ve şeker olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şekerpancarı için temel fiyat ve asgari fiyat; şeker için ise hedef fiyat, müdahale fiyatı ve eşik fiyat tespit edilmektedir. Bunlardan eşik fiyat 1 Temmuz 1995 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Pancar temel fiyatı Birlik içerisindeki üretici fiyatlarının ortalamasına karşılık gelir. Şekerpancarı temel fiyatı, beyaz şeker destekleme fiyatına, işleme giderleri, pancardan elde edilen verim, teşebbüslerin melas satışından elde ettikleri ve tesellüm masrafları (pancarın fabrikaya teslimi için yapılan nakliye masrafları) dikkate alınarak tespit edilir. Asgari fiyat ise her yıl A ve B kotası kapsamındaki şekerpancarı için tespit edilir. A pancarına ait asgari fiyat, pancar temel fiyatının %98’i olarak; B pancarına ait asgari fiyat ise pancar temel fiyatının %68’i olarak hesaplanır. Ancak B pancarı için belirlenen %68’lik oran % 39.5’e kadar düşebilmektedir. A kotası şekerini için pancar bedeli %16 polar şeker baz alınarak ödenmektedir. %16’nın altındaki ve üstündeki polar şeker varlığı için cezai bir kesinti veya prim ödemesi yapılmaktadır. Genel kural bu olmakla beraber istisnai uygulamalar da

mevcuttur. Örneğin Fransa'da yüksek digestion'da, teknolojik değerler ve sınırlamalar nedeniyle pancardaki şekerin tümü alınmadığından digestion yükselişine paralel olarak fiyat artışı uygulanmamaktadır.

Avrupa'da en büyük pancar üreticisi olan AB'nde pancar ve şekerde uygulanan yüksek fiyat politikası, bu yolla üreticinin desteklenmesi, ithalatta düşük dünya fiyatlarına karşı korumacılık, ihracatta üretim fazlalığını elden çıkarmaya yönelik sübvansiyon politikası sektörün hayatıyetini korumasında büyük önem arz etmektedir.

5. TÜRKİYE VE AB'NDE ŞEKERPANCARINDA UYGULANAN POLİTİKALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Aday ülke konumunda bulunduğumuz, AB ile Türkiye arasında şeker sektöründe önemli farklılıklar bulunmaktadır.

- Türkiye'de birim alandan alınan şekerpancarı ve şeker verimi AB'nden biraz daha düşüktür.
- Türkiye'nin şekerpancarı üretimi 1998 yılı itibariyle 22 milyon ton, AB'nin ise 115 milyon ton'dur.
- Türkiye'nin şeker üretimi 1998 yılı itibariyle 2.7 milyon ton, AB'nin ise 18.7 milyon ton olmasına rağmen Türkiye şeker üretimi bakımından Fransa ve Almanya'nın ardından AB ülkeleri arasında 3. sırada yer almaktadır.
- Türkiye kişi başına şeker tüketimi ile AB ülkelerinin gerisinde kalmasına rağmen dünya ortalamasının üzerindedir.
- Türkiye'de fabrika başına günlük ortalama pancar işleme kapasitesi 4 bin ton/gün'dür. AB'nde ise bu oran 10 bin ton/gün'dür. Türkiye'de fabrika başına günlük ortalama pancar işleme kapasitesi AB ülkelerine göre oldukça düşüktür.
- Türkiye'de ve AB ülkelerinde ihracat ithalattan fazladır. Her iki ülkede de şekerde kendi kendine yeterlilik söz konusudur.
- Türkiye ve AB pancar ve şeker üretimlerini kota ve kademeli fiyatlarla kontrol etmektedirler. Türkiye'de kota uygulaması 1998 yılında başlarken, AB'nde 1968 yılında başlayıp halen geçerliliğini sürdürmektedirler.
- Türkiye'de şeker üretim maliyeti 650 \$/ton civarında iken dünya şeker borsalarında 250 \$/ton dolayında seyretmektedir. AB ülkelerinde ise şeker üretim maliyeti 900 \$/ton civarındadır.
- AB ülkeleri ortak piyasa düzenlerine yapılan müdahale harcamaları için finansman kaynağı olarak, 1962'de kurdukları FEOGA'dan (Garanti ve Yönlendirme) faydalanmaktadır. Türkiye'de ise böyle bir fon bulunmamaktadır.

6. SONUÇ

Şekerpancarı alternatif ürünlere göre, dış pazar değeri ve tarıma dayalı sanayiler arasında verimlilik, kârlılık ve katma değer yönünden genelde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Tarım ve endüstri kesiminde yarattığı istihdam faaliyetine ayrıcalık ve etkin bir sosyal boyut kazandırmaktadır. Şeker fabrikalarının, gelişmekte olan bölgelerimizde ve Doğu Anadolu'da bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, kırsal kesimde ise istihdama katkısı bakımından önemi büyüktür.

Türkiye ile AB Ülkeleri arasında şeker sektöründe önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farkın kapatılabilmesi için tarımda çalışan nüfusun azaltılması, kendine yeterliliğin sağlanması, işletme büyüklüklerinin arttırılması, üretimde istikrarın sağlanması ve fiyatlarda stabilite şarttır. Şeker üretiminde de bir takım yatırımlar

yapılarak firma ölçeğinin büyütülmesi, fabrikaların modernizasyonu, çevre koruma tedbirlerinin acilen alınması ve üretimde çeşitliliğe gidilmesi ilk etapta alınması gerekli önlemlerdir.

Türkiye’de şeker politikaları sadece kota sisteminin uygulanışıyla AB’ndeki politikalara benzer yönler taşımaktadır. Sadece kota sisteminin uygulanmasıyla şekerdeki sorunlar çözülemez. Türkiye’nin öncelikle birçok eksiki bulunan yapısal sorunlarını çözmesi gerekmektedir.

Üreticilerin mağdur olmaması ise Türkiye tarımı açısından son derece önemlidir. Çünkü üreticiler tarımın bel kemiğidirler. Onları üretimden vazgeçirmemeli, uygun bir fiyat politikası izleyerek onların şekerpancarı tarımına gerekli ve yeterli ilgiyi göstermesi sağlanmalıdır. Bu da çok kolaydır çünkü Şeker Şirketi çok iyi yapılanmıştır.

Sonuç olarak şekerpancarı stratejik bir ürün olduğundan ötürü desteklenmelidir. Ancak bu destekleme hazineye büyük yükler getirici, siyasi baskılar sonucu oluşan yüksek fiyatlar yerine dünya fiyatlarını dikkate alan, üretimi tüketime yetecek şekilde, daha çok yapısal ve sosyal politikalara ağırlık verecek şekilde olmalıdır. Çünkü şekerpancarı tarım dışı sektörlerle de (taşımacılık, yem sanayi, gıda ve içki sanayi vb.) katkı yapmaktadır.

Türkiye yapısal ve sosyal politikalarını planlı ve doğru bir şekilde uygulayarak eksiklerini giderirse, şekerpancarında izlenen politikaların AB tarımına uyum sağlamaması için hiçbir neden yoktur. Bunun sağlanması için ise siyasiler ile üreticilerin birlik olup ülke tarımını korumaları ve geliştirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Er, C., 1999 “Şekerpancarı Tarımında Karşılaşılan Darboğazların Geçilmesi”, Karınca Dergisi, Sayı 747, Ankara
- İstanbul Ticaret Odası, 1997 “Türkiye’de Şeker ve Şekerpancarı Üretiminde Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, İstanbul
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri (OAİB), 1999 “Şeker Değerlendirme Notu”, Ankara
- Pankobirlik, 1998 “Pankobirlik 1998 Faaliyet Raporu”, Ankara
- Pankobirlik, 1998 “Pankobirlik İstatistik Yıllığı III”, Ankara
- Pankobirlik, 1999 “1999 Yılı Şekerpancarı Üretici Maliyeti ve Fiyat Raporu”, Ankara
- Pankobirlik, 2000 “AB Şeker Rejimi”, Ankara
- Seyrekbasan, İ., Ünal, A., 1995 “Avrupa Topluluğu Türkiye Topluluk İlişkileri ve Şeker Sektörü”, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Ankara
- Tortopođlu, A.İ., 1999 “Kendi Kendine Yeterli Üretim Politikası Yerine, İhracata Yönelik Şeker Üretim Politikası İzlemek Ülkemiz Menfaatinedir”, Ankara
- Tortopođlu, A.İ., 1999 “Şekerpancarı Tarımının Ülke Ekonomisi Katkısı ve Şekerpancarı Üretiminde Kota Uygulaması İle İlgili Görüşler”, Ankara
- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., 1996 “Beş yıllık Faaliyet Programı 1997-2001”, Ankara
- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., 2000 “Tarımsal Düzenlemeler ve Kota Sistemi”, Ankara
- Uranbey, S., Başalma, D., “Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkelerinde Şekerpancarı Tarımı ve Şeker Sanayi”, Türk-Koop Ekin Dergisi, Yıl 2, Sayı 4, Ankara